

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova 1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_5B_16_Etika
TÉMA SADY:	Společenskovědní seminář
ROČNÍK:	4. ročník, oktáva
DATUM VZNIKU:	Srpen 2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Etika

Anotace:

Výukový materiál je určen pro volitelný předmět společenskovední seminář ve 4. ročníku

Materiál obsahuje texty z učebnic určených převážně pro výuku na vysokých školách, jen výjimečně obsahuje jiné texty. Texty nemohou nahradit soustavný výklad dané problematiky, jejich funkce je motivační k dalšímu studiu zejména uvedených titulů. Zároveň je úloha textů inspirativní k frontálním diskusím a skupinovým debatám. Výše zmíněné inspiraci slouží otázky a úkoly.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, mohou si je převést do otevřeného formátu, opatřit poznámkami, napsat odpovědi. Rovněž během vyučovací hodiny lze texty promítnout dataprojektorem na plátno.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně (dvouhodinový seminář).

Přístup k internetu není bezpodmínečně nutný, jen některé úkoly odkazují na elektronické zdroje.

Arno Anzenbacher: Úvod do filozofie

Tvořivá je činnost, která nemá cíl sama v sobě, ale v tom, co vytváří. Když se staví dům, cílem potřebných činností (prací) je produkt, který se vytváří, tedy dům. A tak k tvořivé činnosti patří jednak řemeslně technické zhotovování, jednak tvorba umělecká. Jednání (praxe) je činnost, která je hodnotná sama v sobě. Když pomáhám staré ženě přejít ulici, cílem této činnosti je činnost sama, která má hodnotu sama v sobě. Tvořivá činnost a jednání se přitom nevyklučují, naopak tvořivá činnost může implikovat určité jednání. Tak například problematika životního prostředí ukazuje, že nemáme vytvářet všechno, co lze vytvořit, nýbrž jen to, co je také možno zodpovědět. Technici a výrobci proto mají nejen tvořit, ale zároveň také (odpovědně) jednat.

Lidskému jednání je tedy vlastní mít určitou hodnotu. Na základě této vlastnosti mluvíme o jednání morálním nebo nemorálním, mravném či nemravném.

V etice se užívá slov, která jsou odvozena z řeckého éthos (= obvyklé místo bydlení, zvyk, mrav), od latinského mos (= obyčej, mrav) a od českého mrav. Z hlediska etymologického mají tato slova význam téměř totožný. V praktické filozofii není užívání slov „etický“, „morální“, „mravný“ jednotné. My budeme těchto slov v následujícím výkladu užívat v návaznosti na Kanta takto:

- „Morálnost (moralita, moriletät)“, event. „morální“ znamená čistou shodu jednání se svědomím nezávisle na obsahu, který je motivem.
- „Mravnost, etičnost (Sittlichkeit)“, event. „mravný, etický“, znamená obsahový aspekt, a nikoliv aspekt svědomí.

To znamená, že o tom, jestli je jednání morální, se rozhoduje výlučně ve svědomí jednajícího. Lze však diskutovat o tom, jestli je etické či mravné.

Kant rozlišuje dvojí kauzalitu:

- Kauzalita na základě přírody. V jejím rámci empirické příčiny působí empirické účinky; o tuto kauzalitu jde v kauzálních vysvětleních empirických speciálních věd. V rámci přírodní kauzality se nachází také chování ve smyslu motivace libosti a nelibosti.
- Kauzalita na základě svobody. V té příčina není empirická, ale transcendentální (rozum, jakožto určující důvod vůle). Proto se také zásadně vymyká přístupu empirických speciálních věd (psychologie, sociologie ap.).

Říkám například „Nebudeš lhát“ a chápu tento imperativ na základě rozumového poznání, že nikdo nemůže chtít společnost, v níž se libovolně lže. Pak je tento imperativ formální a kategorický. Když však řeknu, „Nebudeš lhát, protože lež má krátké nohy“, pak dávám empirický určující důvod, totiž motiv libosti a nelibosti spojený s přistižením při lži. V tomto případě imperativ není formální, kategorický a morální, protože když nelžu proto, že mám strach z prozrazení, je moje nelhání morálně bez hodnoty.

Proč je tomu tak? Zřejmě proto, že vůle může být určována nejen určujícími důvody (motivy) rozumu, ale i jinými určujícími důvody. Rozlišujeme tedy dvě

kategorie určujících důvodů, resp. motivů chťení:

- Rozumové motivy: Mají povahu imperativů. Nazýváme je též povinnostmi.
- Motivы libosti a nelibosti: Jsou zásadně empirické. Nazýváme je sklony.

smyslovost - motivы empirické: sklony		zlo
	v případě vzájemného rozporu:	
rozum - motivы čisté: povinnosti		dobro

Povinnosti jsou kategorické rozumové zákony. To, že jsou, vyplývá z rozumové formy jako takové. Povinnost je přesně to, co poznávám jako rozumné nezávisle na všech motivech libosti a nelibosti. Kant nazývá jednání morálně dobrým tehdy a jedině tehdy, když se uskutečňuje z povinnosti. V morálně dobrém jednání je tedy pružinou jednání povinnost jako taková, jako rozumový motiv, jako kategorický imperativ. Kdo jedná morálně dobře, tedy z povinnosti nesleduje žádnou výhodu (sklon), ale je poslušen kategorického charakteru rozumového poznání.

● ● ●
Povinnost zakazuje člověku zlo, „aby zbavoval sám sebe přednosti mravní bytosti...tj. vnitřní svobody, a tak se činil hrou pouhých sklonů, tedy věcí" (Kant, MST A 68).

Špatným jednáním se stává špatným samotný člověk. Tato špatnost obsahuje rozpor se sebou samotným. Na jedné straně má člověk jakožto morální bytost důstojnost, tu však na druhé straně ve špatném jednání zraňuje. Rozum, jehož imperativu člověk neuposlechl, ho „hryže" (Tomáš). Mluvíme o hryzení, výčitkách svědomí.

Povinnost a sklon však mohou být také ve shodě. Potom konáme dobro rádi. Kant se klonil k názoru, že když se povinnost a sklon shodují, jednání ztrácí na morální hodnotě, že morálnost (moralita) dosahuje svého vlastního smyslu teprve v neshodě se sklonem. Naproti tomu mnoho do sebe má nauka Aristotelova, podle níž „není opravdu ctnostný ten, kdo nemá z mravně dobrého jednání žádnou radost".

● ● ●
Autonomie svědomí

V striktně morálním smyslu můžeme mluvit o povinnosti tehdy a jen tehdy, když praktický rozum určité osoby vztahuje mravní apriori na jednání v situaci, a tak dospívá k praktickému soudu. Povinnost je tedy praktický soud vlastního svědomí. Morálně zavázat může jen svědomí. Svědomí dává zákon samo o sobě. Mluvíme o autonomii (řec. svézákonnost) svědomí.

Kant zdůrazňuje autonomii svědomí tím, že ji klade jakožto kauzalitu na základě svobody proti přírodní kauzalitě (6.1.3). Jestliže se necháme určovat svými sklony (motivы libosti a nelibosti), pak je naše vůle heteronomní (řec.= taková, že zákon pochází od někoho druhého), protože určující důvod vůle přichází zvnějška. Svědomí je autonomní, pokud určuje samo sebe. Je heteronomní, pokud se nechává určovat (zvnějška, empiricky).

Autonomie svědomí znamená také toto: Nikdo nás nemůže k něčemu morálně

zavázat, jestliže my sami nemáme vědomí, že jsme k tomu zavázáni.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Lidé často zaměňují etiku a etiketu. Vymezte vlastními slovy co nejostřeji hranici mezi oběma fenomény lidského konání.
2. Etika je součástí filozofie, nepatří mezi empirické vědy. Proč?
3. Postavte proti sobě chování a jednání. Může se zavrženíhodný padouch chovat dle všech zásad etikety? Kdo by mohl být takový zavrženíhodný padouch? Shodnete se?
4. Anzenbacher v textu odlišuje morálnost a mravnost v jednání. Ty mohou být ve shodě i v rozporu. Popište čtyři situace, které pak mohou nastat, a pokuste se uvést příklady ze života či mediálních zpráv.
5. Kantova transcendentální (deontologická) etika zavazuje k plnění povinností (např. nesmíme nikdy lhát). Ve svých důsledcích by však mnohé plnění povinností mohlo mít třeba i katastrofální důsledky. Uveďte příklady z různých oblastí společenského života.
6. Proč se Kant ve své etice odmítal důsledky řídit? Zformulujte jeho argumentaci vlastními slovy.
7. Utilitaristická etika stojí ve své krajní pozici proti Kantovi. I ona má však svá negativa. V čem? Může dobrý úmysl přinést špatný důsledek? Lze důsledky předvídat? Co je v naší (lidské) moci (úmysly, či důsledky)?
8. Co je svědomí? Je to rozum, či etické city? Může nás vůbec „hryzat“, jak uvádí Anzenbacher? Lze nemít svědomí?
9. Rozeberte psychologické obrany vlastního Já: popření, bagatelizace, projekce, agrese, regrese. Použili jste takové obrany ve škole? Proti čemu, proti strachu z trestu, obav, co si o vás druzí pomyslí, nebo proti „hryzání“ svědomí?

Zdroje:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 2. vyd. Praha: SPN, 1991, ISBN 80-04-26038-1, 223, 228 – 232, 237